

Kirjallisuusarvostelut – Recensioner

Carina Nynäs och Lars Bergquist: *A Linnaean Kaleidoscope*. The Hagströmer Medico-Historical Library. Fri tanke 2016, 616 s. Arv. Laura Hollsten. Dosentti, yliopistonopettaja, Allmän historia, Åbo Akademi. laura.hollsten (apud) abo.fi

Carina Nynäs ja Lars Bergquist esittelevät englanninkielisessä teoksessa *A Linnaean Kaleidoscope* Carl von Linnén johdolla vuosina 1743–1776 kirjoitetut 186 dissertaatiota eli väitöskirjaa. *A Linnaean Kaleidoscope* on ensimmäinen teos, joka esittelee kaikki 186 väitöskirjaa englannin kielellä. Kaksiosainen teos on kuvitettu alkuperäisillä kuvilla. Kirjoittajien pyrkimyksenä ei ole ainoastaan väitöskirjojen tieteellisen sisällön esittely, vaan he pohtivat teoksia myös aatehistorian ja kulttuurisen kontekstin näkökulmasta. Esipuheen mukaan teos on suunnattu tieteen historiasta sekä aate- ja oppihistoriasta kiinnostuneille. Dissertaatiot esitellään lyhyiden esseiden muodossa. Niiden sisällön lisäksi Nynäs ja Bergqvist valottavat aiheita Linnétä ja hänen oppilaitaan käsittelevän tutkimuskirjallisuuden pohjalta.

**

Linné toimi 185:n opinnäytteen ohjaajana (*praeses*); viimeisen opinnäytteen ohjaaja oli Carl von Linné nuorempi. Ajan dissertaatioita voidaan pitää nykypäivän väitöskirjan esiasena. Respondentti puolusti dissertaatiota julkisessa väitöstilaisuudessa (*disputatio*), ja työt painettiin tavallisesti viikkoa ennen väitöstilaisuutta. Ohjaaja päätti aiheesta ja toimi toisinaan myös opinnäytteen pääasiallisena kirjoittajana. Respondenttien oma panos vaihteli, mutta Linnén oppilaat olivat joissain tapauksissa varsin omatoimisia. Linné jopa hylkäsi aluksi yhden opinnäytteen, J.V. Sievertin ilman laatuja käsittelevän teoksen *Aer Habitabilis* (1759), joka kuitenkin painettiin ja nähtävästi lopulta hyväksyttiin. Linnén kollegan, J.G. Acrelin mukaan Linnéllä oli tapana sanella teksti respondentille latinaksi tai ruotsiksi jättäen lopullisen sananmuodon tämän huoleksi. Respondentilla oli lupa esiintyä tekijänä, kunhan hän viittasi Linnéhen, esimerkiksi sanoin ”kuten arvoisa praeses on

osoittanut”.¹ Opinnäytteet ovat pituudeltaan vaihtelevia – lyhyimmät 4 ja pisimmät 58 sivua.

Alun perin latinankieliset dissertaatiot ovat olleet luettavissa lyhyinä englanninkielisinä tiivistelminä Richard Pulteneyn vuonna 1781 ilmestyneessä teoksessa *A General View of the Writings of Linnaeus*. Noin puolet väitöskirjoista on ilmestynyt ruotsiksi sarjassa *Valda avhandlingar av Carl von Linnaeus i översättning*, jota Svenska Linnésällskapet on julkaissut vuodesta 1921 lähtien. Jotkut väitöskirjat on käännetty englannin kielelle tai muille eurooppalaisille kielelle, joissain tapauksissa jo Linnén elinaikana.²

**

Suuri osa väitöskirjoista käsittelee tunnetusti kasvitiedettä, niin yksittäisiä kasveja kuin kasvitieteellisiä kokoelmia. Kokoelmia tarkastelevat työt perustuvat usein muiden luonnontieteilijöiden kokoelmia esitteleviin kirjallisiin esityksiin. Esimerkiksi Carol. Gust. Sandmarkin puolustama Jamaikan kasvistoa käsittelevä *Flora jamaicensis* (1759) perustuu Sir Hans Sloanen teokseen *A Voyage to the Islands Madera, Barbados, Nieves, S. Christophers and Jamaica* (1707/1725) sekä Patrick Brownen teokseen *A Civil and Natural History of Jamaica* (1756). Maininnat aikaisemmasta tutkimuksesta ja kokoelmien alkuperästä ovat tärkeitä tiedon kiertokulusta kiinnostuneille tutkijoille, ja ne osoittavat, että luonnontieteilijät olivat hyvin perillä mualla tehdystä tutkimuksesta.

¹ Bo Lindberg, *Dissertations in the Eighteenth Century*, Carina Nynäs & Lars Bergquist, *A Linnaean Kaleidoscope* (2016), XII.

² Katso esimerkiksi J. Antonovics & J. Kritzingen, A translation of the Linnaean dissertation *The Invisible World*. *The British Journal for the History of Science*, 49 (3), 2016: 353–382. doi:10.1017/S0007087416000637.

Kasvien lisäksi aiheena ovat usein eläimet ja eläintieteelliset kokoelmat. Petrus Sundiuksen *Surinamensia grilliana* (1748) käsittelee Hollannin Guyanasta peräisin olevaa eläinkokoelmaa. Neljäkymmentä alkoholiin säilöttyä eläintä käsittävän kokoelman oli koonnut plantaasin omistaja Pater Gerret poikineen. Kokoelma joutui sittemmin Ruotsin Itä-Intian komppaniaa johtaneelle Clas Grillille (1705–1767), joka lahjoitti sen Uppsalan museolle. Luonnontieteitä harrastava kauppahuoneen omistaja Grill oli siinä mielessä tyypillinen 1700-luvun menestyvä kauppias, että hän tuki tieteitä. Hän myönsi esimerkiksi Kuninkaalliselle Tiedekatemialle lainan observatorion hankkimista varten, ja hänet valittiin akatemiaan yhtenä sen ensimmäisistä jäsenistä. *Surinamensia grilliana* sisältää muun muassa kiinnostavan kuvauksen boakäärmeestä, joka kulkee nimellä Cechris. Ajan tavan mukaan kuvauksessa on runsaasti viittauksia aikaisempiin kirjoituksiin. Käärmeen kerrotaan nielevän kokonaisena lampaita, vuohia ja kauriita, joidenkin tutkijoiden mukaan jopa puhveleita, minkä jälkeen boa lepää liikkumattomana kahdeksan päivän ajan joutuen helposti alttiiksi erilaisille vaaroille, kuten alkuperäisväestön saaliiksi. Surinamin eläimistön lisäksi opinnäyte antaa tietoa verkostoista, joiden kautta luonnonhistorialliset esineet ja niitä käsittelevä tieto liikkuvat 1700-luvulla.

Nynäs ja Bergquist ovat esseissään nostaneet esiin myös aikaisemmin vähemmälle huomiolle jäävät dissertaatiot, kuten ravinto- ja terveystieteisiin sekä naiseen ja lapsiin liittyvät opinnäytteet. Ravintokysymykset esiintyvät useissa terveyttä ja ruokavaliota käsittelevissä dissertaatioissa. Esimerkiksi Hieronymus von der Burgin opinnäyte *Acefaria* (1756), jossa esitellään 18 raakana syötävää vihannesta, paneutuu näiden vihannesten terveysvaikutuksiin. Salaatteja suositellaan heikoille, kuumaverisille henkilöille, jotka kärsivät univaikeuksista ja ruokahalun puutteesta. Tekstin mukaan salaattit suolan, öljyn ja etikan kera nautittuna viilentävät kehoa ja kiihdyttävät ruokahalua. Kaikille salaattit eivät kuitenkaan sovi, vaan niiden säännöllinen nauttiminen voi aiheuttaa miehelle sukupuolista kyvyttömyyttä ja jopa hedelmättömyyttä. Rasvainen liha ja lanttu sopivat kovaa ruumiillista työtä tekeville henkilöille, mutta paikallaan olevaa elämää viettävien on syytä välttää lihaa. Linné (ja hänen oppilaansa) kehottaa toistuvasti välttämään liiallista lihan-syöntiä ja varoittaa erityisesti liiallisen kahvin-

juonin aiheuttamista terveysongelmista. Jotkut neuvot ovat varsin samanlaisia kuin nykyajan terveysvinkit: vähemmän lihaa ja suolaa, enemmän vihanneksia sekä kohtuullisesti hikoilua aiheuttavaa liikuntaa.

Vaikka osa terveysohjeista vaikuttaa nykypäivään soveltuvilta, toiset suosituksot osoittavat, että menneisyys on vieras maailma. Esimerkiksi Federicus Lindbergin nimissä olevassa opinnäytteessä *Nutrix Noverca* (1752) pohditaan imettäjän roolia ja tarpeellisuutta. Linné suosittelee äideille imetystä ja arvostelee yläluokan tapaa käyttää imettäjää. Hän harmittelee, miten tuskin jätettyämme äidin kohdun meiltä evätään luonnon meille tarkoittama maito ja niin joudumme turmiollisen tavan uhriksi. Lisäksi teksti tuo ilmi säätyyn liittyviä ennakkoluuloja: imettäjät kuuluivat Linnén mukaan usein alempaan säätyyn, jonka edustajilla oli tapana nauttia alkoholipitoisia juomia. Tämän lapsen terveydelle haitallisen tavan lisäksi imettäjä saattoi olla hysteerikko, mikä saattoi aiheuttaa imeväiselle ilmavaivoja. *Nutrix Noverca* kertoo myös, että mustatukkaisen imettäjän maitoa pidettiin laadultaan parhaana, kun taas imettäjän punaiset hiukset merkitsivät huonolaatuista maitoa. Nykylukijan on helppompaa ymmärtää Linnén pohdintaa äidin ja lapsen suhteesta: imetys luo lämpimämmän suhteen äidin ja lapsen välille. Linnén mielestä ei siis riittänyt, että pieni lapsi sai äidinmaitoa imettäjältä, vaan maidon tuli olla oman äidin.

Monet Linnén oppilaista tulivat ulkomailta, muun muassa Saksasta ja Venäjältä. Suomalaisista lukijaa saattaa kiinnostaa Suomen puolelta tulleet oppilaat, jotka usein palasivat Suomeen saatettuaan opintonsa loppuun. Yksi heistä oli Suomen lääketieteen isäksi kutsuttu Johan Haartman (1725–1787), joka puolusti väitöskirjaansa *De plantis hybridis* vuonna 1751. Haartman toimi Turun ja Porin läänin piirilääkärinä (provincialmedicus) vuodesta 1754 ja perusti Turkuun lääninlasarettin, joka valmistui vuonna 1759. Lisäksi Haartman käynnisti Turussa variolaation eli rokottamisen isorokkoepidemian aikana 1754.³

**

³ Matti Haltia ja Antti Vaheri, Johan Haartman – Suomen lääketieteen isä, http://www.hi.helsinki.fi/tietoa/johan_haartman.html.

Nynäs ja Bergquistin oppineet esseet tuovat Linnéen dissertaatiot englantia lukevalle yleisölle helposti lähestyttävässä muodossa. Esseiden kautta pääsee tutustumaan väitöskirjojen taustoihin, niiden sisältöön sekä 1700-luvun aate- ja oppihistorialliseen kontekstiin. Ne antavat nopean läpileikkauksen siitä, mistä 1700-luvun luonnontieteessä oltiin kiinnostuneita, miten tieto liikkui luonnontieteen maailmassa ja minkälaisien verkostojen kautta se kulki. Kiinnostuneet voivat edetä varsinaisten väitöskirjojen pariin. Esseet toimivat porttina varsinaisiin väitöskirjoihin mutta ovat nautittavaa luettavaa myös itsensä.